

9 | A gazdálkodói kultúra fejlesztésére irányuló törekvések az Eszterházy Károly Főiskola gazdasági képzéseiben

CSUGÁNY JULIANNA, H. KACSÓ ERZSÉBET,
KÁDEK ISTVÁN, TÁNCZOS TAMÁS

A cikk nyomon követi a gazdasági képzések kialakulását és közel negyed százados fejlődéstörténetét az Eszterházy Károly Főiskolán. E történeti áttekintés oktatási portfóliónk kibővülési folyamatát is bemutatja, kiemelve ebben a pályázatok révén finanszírozott hazai és külföldi szakmai tanulmányutak gyakorlati jelentőségét és a kompetenciafejlesztésben elfoglalt szerepét. Képzéseink jelentőségét a részt vevő hallgatók számarányának illusztrálásával is alátámasztja a tanulmány. Bizonyításra kerül, hogy a széles szakstruktúra (különböző képzési szintek, üzleti és tanárszakok) gazdaságosan működtethető, mivel a szakok számos ponton összekapcsolódnak, és szinergikus hatásaikkal erősítik egymást. Részletes összehasonlításra kerül a gazdaságismeret-tanár és a közgazdász-tanár (vállalkozási szakterület) szak. A gazdálkodói kultúra fejlesztésére irányuló törekvéseink a gazdasági tanárképzéseinkhez kapcsolódóan kerülnek ismertetésre. Elemezzük továbbá a gazdasági tanárképzések során kifejlesztendő kompetenciákat, s ezeknek az oktatásban alkalmazott módszereit is (pl. portfólió, blokkszeminárium).

Kulcsszavak: gazdasági képzés; üzleti szakok; gazdaságismeret-tanár szak; „Bologna”-képzések; közgazdász-tanár-képzés; szakindítás; kompetencia-vizsgálat

BEVEZETÉS

Egert számos jelzővel illehetjük, méltán: Eger a Bükk kapuja; Eger a barokk észak-magyarországi gyöngyszeme; Eger fürdőváros; Eger a magyar hősiesség és diadal szimbóluma; Eger iskolaváros... Igen, Eger iskolaváros is, Eger a felsőoktatás egyik észak-magyarországi centruma, ahol 1774-től a Líceumnak nevezett épületkomplexumban elkezdődött az oktatás. S bár a politikai ellenérdekek nyomására mindmáig (2015-ben íródik ez a cikk!) nem egyetemi szinten, de hisszük: magas színvonalon, sok ezer értelmiségit kiművelve azóta a magyar társadalomnak.

Az egri oktatás a „külvilág szemében” a tanító (1828–1948 között érseki tanítóképző működött Egerben), majd a tanárképzéssel fonódott össze (az 1948-ban Debrecenben megalakult Tanárképző Főiskola a következő évben Egerbe költözött).

Főiskolánk mindmáig megőrizte pedagógiai képző intézményi „alap-profilját”, de az 1989/90-es rendszerváltást követően oktatási portfólióját szélesítette: a pedagógusképzés más szakokkal bővült.

Cikkünkben azt a folyamatot szeretnénk az Olvasó elé tárni, melynek során főiskolánkon megjelentek, majd egyre markánsabbá váltak a gazdaságtudományi jellegű képzések. Hitünk szerint tanulságos, de nem könnyű olvasmányt ígérünk az Olvasónak. Gazdasági képzéseink palettájának bővülése az elmúlt közel negyed században sokszálú folyamatként haladt előre. E szövedék bonyolult „mintázata” nemcsak iskolateremtő ötletelésünk korszakonként eltérő intenzitását mutatja, hanem az oktatáspolitikai, az oktatásirányítási elmúlt időszakban tapasztalt cikcakkjaihoz való igazodás nehézségeit is.

Mint a cikkből majd kiderül, a gazdasági képzések bővülése két irányban haladt előre. Az egyik irány a gazdaságtanár-képzés vonulata. Ezen belül is kétféle törekvés jelent meg: egyrészt az általános műveltség keretébe illesztett módon, minden diák számára gazdasági alapismereteket nyújtó tanárok képzése (ezt gazdaságismeret-tanár szaknak neveztük, GA rövidítéssel). Később pedig a kifejezetten közgazdasági (szakmai) tanárképzés, amikor a gazdasági-üzleti pályákat választó tizenéveseket képző szakközépiskolai tanárok felkészítése folyik.

A másik „ág” a gazdasági szakemberek képzése. De ezen belül is elkülöníthető „két vonal”: egyfelől a főiskolai diplomát (ma úgy mondjuk: alapszakos végzettséget) adó közgazdász képzés⁴⁸; másfelől pedig azok az oktatások, amelyek a középiskola és a főiskola „közé ékelődve”, diplomát ugyan nem adva, de gazdasági (üzleti), többnyire asszisztensi munkakörök betöltésére adnak megfelelő képesítettséget. (Ezeket kezdetben akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzésnek, majd a közelmúlttól felsőoktatási szakképzésnek nevezi az oktatási szaknyelv.)

Természetesen igyekeztünk és igyekszünk a megindított képzéseket összehangolni és összekapcsolni, közöttük az átjárhatóságot (a jogszabályi lehetőségek szerint) biztosítani. A többféle, de mégis „rokon” képzés, a hasonló tárgyak, azonos tantárgyi modulok elősegítik az oktatás személyi és tárgyi feltételeinek gazdaságos működtetését és hasznosítását, szinerikus hatásaik kihasználását. De minderről cikkünkben sok szó esik még.

Kezdődjék tehát a történetmesélés, amely (mint ahogy az a „meséktől” elvárható) nem lesz tanulságok nélküli!

1. GAZDASÁGI KÉPZÉS – A KEZDETEK⁴⁹

Hol volt, hol nem volt... volt egyszer egy Társadalomelméleti Tanszék. A 80-as évek végét írtuk ekkor; politikailag aktív, érzelmeket felkavaró, eszméket vitató időszak. Ebben az ideológiai földrengést hozó és eszmei fogódzókat elvesztő időszakban a tanszék az alapvető emberi tisztesség jegyében igyekezett annak a feladatának megfelelni, amit az akkori hallgatók értelmiségivé nevelésének folyamatában a tantervek és oktatási célrendszerek kijelöltek. De egyre inkább erősödött az igény a tanszék oktatóiban és az akkori tanszékvezetésben: az általános szemléletformálástól mindinkább a szakmaiság felé kell elmozdulni, mind a filozófiatörténet, mind a politikaelmélet, mind pedig a közgazdasági fogalmak oktatása terén. Ez utóbbi területen különösen nagy váltás előtt álltunk: a tervgazdaság végnapjait élte; a piaci koordináció, pontosabban a modern vegyes gazdaság fogalma és működési modellje elvont

⁴⁸ Először gazdálkodási szak indult, majd később egyre bővült az oktatási kínálat.

⁴⁹ A jelen fejezet megírásakor támaszkodtunk Kádek (2009) és Kádek (2010) cikkeiben írottakra.

tananyagból valóságot meghatározó, napi gyakorlatot befolyásoló keretrendszerre kezdett válni. Egyértelmű volt: a szakmaiság erősödése az egyes társadalomelméleti tudományterületek oktatóinak önálló tanszékekbe szerveződésével lesz megvalósítható. E törekvés jegyében alakult meg 1990. október 16-án az önálló Közgazdaságtani Tanszék.

A tanszék kollektívája már az önállósodás előtt gondolkodni kezdett azon: képes lenne-e ez a szakmai közösség egy önálló szak gondozására? A főiskola akkori, kizárólag tanárképzési profiljába illeszkedően gazdasági jellegű tanárképzés gondolata kezdett körvonalazódni a kollektíva tagjaiban. A szándék már a nyolcvanas évek legvégén megszületett: a formálódó új helyzet kihívásaira reagálva, gazdaságismeret-tanár szak alapítását és indítását kell kezdeményezni!

A gazdaságismeret szak főiskolai szintű tanárképzés. Két évig tartó előkészítő munkák után, 1991 késő őszén adta ki az oktatási tárca a szakalapítási és -létesítési engedélyt. Ez alapján 1992 szeptemberében indult meg a képzés az egri Eszterházy Károly Főiskolán. Az országban egyedül Egerben kezdődött ilyen jellegű tanárképzés; azóta is egyedül itt zajlott ilyen felkészítés.

A szak ötletgazdái és a szakalapítási munkálatok végrehajtói az akkori Közgazdaságtani Tanszék munkatársai voltak. Az eredeti ötlet dr. Zám Éváé volt, a többiek (dr. Demeter András, Hollóné dr. Kacsó Erzsébet, dr. Kádek István és Kovács Endre) lelkesen azonosultak a gondolattal, és közös erővel kezdték meg az oktatás előkészítésével és megszervezésével kapcsolatos munkálatokat. Precíz, áldozatos munkájával (a számítógépek segítségét akkor még nélkülöző „világban”) hatékonyan támogatta ezt a tevékenységet Szajlai Erzsébet, a tanszék akkori adminisztrátora. Közös volt a motiváló gondolat: **a rendszerváltást követően, az „új”, piaci körülmények között, az állami paternalizmus helyébe lépő, öngondoskodást kívánó világban minden fiatalnak szüksége van alapszintű gazdasági ismeretekre, a gazdálkodói érzék és képesség kifejlesztésére – márpedig erre az iskolának intézményesen is fel kell készítenie az új generációt, hozzáértő (kompetens!) tanárok közreműködésével!** Ezt a fajta szemléletformálást és képességfejlesztést már 13–14 évesen el lehet és kell kezdeni. Ennek empirikus bizonyítására a csoport azonnal saját oktatási kísérletbe kezdett: egy tanévre méretezett (72 tanóra alatt végigvihető) kísérleti tananyag került összeállításra, ezt támogató munkatankönyv készült a 13–14 éves korosztály számára (Demeter–Hollóné–Kádek–Kovács–Zám [1991])⁵⁰, s az 1991/92-es tanévben ez azonnal kipróbálásra is került a főiskola akkori, ún. II-es számú gyakorló általános iskolájában, két csoportban. Egy 8. évfolyamos osztályban mint fakultatív tantárgy, illetve egy 15 fős szakköri csoportban, amelybe 7. és 8. évfolyamos osztályokból jelentkezhetek tanulók. A kísérlet hírére hamarosan néhány további észak-magyarországi általános iskolában is megszervezték az oktatást (Eger egyik városi általános iskolájában, egy miskolci iskolában, Emődön és a Nógrád megyei Pásztón). Az oktatási kísérlet (melynek tapasztalatait 1993 decemberében egész napos konferencián összegezték a kísérletező iskolák képviselői és alkotócsoporthoz tartozók tagjai Emődön, s erről konferenciakötet jelent meg – Kísérletező iskolák tapasztalatai... [1994]) egyértelmű eredményei megerősítették a kezdeményezők szándékát és meggyőződését a gazdaságismereti irányultságú tanárképzés szükségességéről és indokoltságáról. A kísérletek támpontot adtak a kidolgozott tananyagok továbbfejlesztéséhez, átdolgozásához is.

Ha az e szakon folyó képzés céljáról és a tanulságokról gondolkodni akarunk, mindekelőtt egy lehetséges félreértést kell eleve eloszlatnunk. Arról van szó nevezetesen, hogy e képzés célja nem szakmai tanárok képzése (noha az elnevezés ezt sejteti), hanem itt **közismereti tanárképzésről** van szó. Nem a középfokú közgazdász-képzés intézményei számára történő tanárképzés a cél (ezt hagyományosan a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, és néhány frekvenciált, közgazdász-képzéssel foglalkozó főiskola látta el). A szakon

⁵⁰ A „Gazdálkodási alapismeretek. Munkatankönyv általános iskolásoknak” c. könyvnek két év múltán a középiskolásoknak szóló változata is elkészült. Az általános iskolásoknak készített tankönyv továbbfejlesztett anyagát és az ehhez kapcsolódó tanári kézikönyvet a Magyarországi 4H Klubok Szövetsége kiadta, így szélesebb körben kerülhetett kipróbálásra az első kísérletünk.

folyó oktatás során arra kívántuk felkészíteni a tanárjelölteket, hogy majdan általános iskolában, valamint a középiskolákban (a 9–10. évfolyamokon) megfelelő, a tanulók életkorához illeszkedő, játékos-aktivizáló módszerekkel legyenek képesek a gazdasági alapösszefüggések megértésére és átlátására megtanítani tanítványaikat; legyenek képesek a 13–16 éves fiatalok gazdálkodói érzékének fejlesztésére, vállalkozói attitűdjük erősítésére, reális látásmódjuk és életszemléletük megalapozására. Ezek általános feladatok; nem csak azoknak a fiataloknak a számára szükséges ismeretek és képességek, akik majd a gazdaság világában fognak hivatás-szerűen tevékenykedni. A gazdaságismeret-tanár szak létesítésekor az az alapgondolat élt az ötletgazdáknak, hogy **itt a gazdaság világának kérdései az általános műveltség részeként**, és nem szűk szakmai ismerethalmazként **jelennek meg**.

A gazdaságismeret szakos tanároknak tehát olyan **életvezetési kompetenciákat kell fejleszteniük** tizenéves tanítványaiknál, melyek révén képesekké válnak a háztartás-vezetési feladatok ellátására, erősödik vállalkozási attitűdjük, kockázatbecslő és döntési képességük, alapokat kapnak a gazdaságpolitika híryanagának megértéséhez és támpontokat saját majdani karrierépítési stratégiájuk megalapozásához. A gazdaságismeret szakos tanárok **imént felvázolt feladatprofilja határozta meg a szak tantárgystruktúráját**, s az egyes tanegységek súlyát a tantárgylistában. Értelemszerűen, erőteljes mikro- és makroökonómiai alapot kellett kapniuk, kiegészítve elmélettörténeti vonatkozásokkal (hiszen ezek, az elméleti ismeretek megértésének elmélyítésén túl, majdani oktatási tevékenységük során beépíthető kiegészítő információk, érdekességek, olyan ismeretelemek, melyek révén a gazdaságismereti és a történelmi tanulmányok között kapcsolódási pontok létesíthetők). Továbbá: nagysúllyal kellett szerepeltetni háztartásökonómiai, vállalkozási és pénzügyi alapismereteket, valamint a gazdaságpolitikát. Ugyanakkor a későbbi induló gazdálkodási szakos közgazdászjelöltekhez képest viszonylag kisebb súllyal jelent meg tanulmányaikban a statisztika, a számvitel és a menedzsment ismeretek. Választható tárgyaik között megjelent egy olyan tanegység, ami egyszerre apellált majdani tanári tevékenységükre és közgazdasági alapbeállítottságukra: ez az „Oktatásfinanszírozási kérdések”. (E tárgy felajánlásakor az a gondolat is motiválta alkotócsoportunkat, hogy remélhetően gazdaságismeret szakos végzett tanáraink az iskolák pénzügyi-financezírozási feladataiból is részt vállalnak majd.) **Sajátos helyet foglalt el a szakstruktúrában a szakmódszertan**, teljes és pontos nevén: „A gazdasági ismeretek oktatásának módszertana” c. tárgy. Hiszen döntően ennek a tárgynak a feladata a szaktanári kompetenciák kifejlesztése, a konkrét felkészítés a gyakorló tanításra, illetve a majdani tényleges tanítási munkára. Jelentőségének megfelelően komoly időkeretet kapott a szakmódszertan: **három féléven át került oktatásra, 3-3-2 heti óraszámokkal**.

2005-ben történt utoljára beiskolázás erre a tanárszakra. A dátum nem esetleges; a – akkor újnak nevezett – „Bologna”-szakstruktúrában a tanárképzés mesterszintre került, a korábbi, főiskolai szintű tanárszakok kifutó szakokká váltak. Így – természetesen – a gazdaságismeret-tanár szak is. 2009-ben végzett az utolsó, teljes csoport. A szak működésének idején (1992–2009 között) közel 400 fő végzett a gazdaságismeret-tanár szakon. Megállva itt egy pillanatra és visszatekintve a szak működésére készíthetünk egy kis leltárt.

Szakértőkkel beszélgetve, saját tevékenységünket elemezve és volt hallgatónk visszajelzéseit értékelve úgy tűnik: a szak tantárgystruktúrája, szakmai tananyagtartalmi és szakmódszertani eljárásai megfelelőek voltak. Nem mondható el ugyanez a szak kommunikációjáról: sem a pedagógustársadalom, sem a potenciális hallgatók nem szereztek kellő (kellően mély) információkat a szak jellegéről, képzési céljáról. De az oktatáspolitikai döntéshozók sem ismerték eléggé (voltak, akik egyáltalán nem is tudtak létezéséről). Ez komoly hiba volt!

Jó volt a „szövetségeskeresés”: érdemes volt szövetkezni a vállalkozói szemléletet elterjesztetni hivatott gyermekmozgalmakkal. De ezt a bázist szélesíteni kellett volna, nagyobb lobbyerőt kellett volna összpontosítani a képzés jövőjének megalapozására. Valószínűleg nem véletlen, hogy e szak azon kevés tanárszakok egyike, melyeknek nem volt közvetlen „utóélete” a Bologna-rendszerű tanári szakstruktúrában.

Itt azonban most nagyon előre ugrottunk! A kilencvenes évtizedben jelentős események történtek: a tanárképzés mellett megindult Egerben a közgazdász képzés. Előbb felsőfokú szakképzésként, majd a főiskolai szintű gazdálkodási szakon is.

2. AZ ÚJABB KÍSÉRLET (AVAGY A KÍSÉRLETEZÉS IDŐSZAKA), 1994–98

Alig két évvel a gazdaságismerettanár-képzés indítását követően újabb, a *szakmai munkánkat a későbbiekben meghatározó, egyúttal az intézmény homogén képzési struktúráját „fella-zító”* lépést tettünk. Megtettük az első lépéseket a – hagyományosan akkor még a nevében is – tanárképző intézményben a nem tanárképzés irányába.

A továbblépésre ösztönöztek, lendületet adtak:

- a kedvező oktatási tapasztalatok (nagyon lelkes, második szakként többnyire nyelv-tanári szakon tanuló, jó nyelvtudással rendelkező, az oktatógárdánkkal együttműködő hallgatók);
- gyakorlati tapasztalatszerzésre, hazai és külföldi látogatásokra, szakmai tanulmányutakra is lehetőséget adó pályázatok.

Itt szükséges kiemelni, hogy az akkori gazdasági képzéseket támogató, számunkra is elérhető pályázatok elsősorban pénzügyi tanulmányokhoz kötődő tőzsdelátogatásokat és ebből készülő hallgatói munkákat preferáltak, nem véletlenül, hiszen a 90-es évek kezdetén vett erőteljes lendületet a hazai értékpapírpia kiépítése. (Emlékeztetőül: 1990 márciusában hatályba lépett az értékpapírtörvény, mely jogi keretül szolgált ahhoz, hogy a Budapesti Értéktőzsde 1990. június 21-én, több mint 40 év után újra megnyithassa kapuit.) Megtanultuk – lelkes hallgatóinkkal együtt, akik közül ma már többen kollégáink – a céljainknak megfelelő pályázatok felkutatását és a pályázatírást. Időben, gyorsan reagáltunk, és eredményesen pályáztunk. *A sikeres pályázataink támogatásával szervezett tanulmányútjaink során sor került a neves értéktőzsde működésének megismerése mellett külföldi oktatási intézmények és hazai, külföldi üzemek meglátogatására is. Ezek a látogatások nemcsak a „legjobb gyakorlat” megismerésére, hanem az idegen nyelvek gyakorlására is lehetőséget adtak külföldön, az adott helyszínen (terepeken) való bemutatások, előadások révén.* Megjegyezzük, hogy az időben legkorábbi útjaink voltak a leghosszabb távúak, a legtöbb és legkülönbözőbb programot tartalmazóak a saját erőhöz mért kedvező támogatási arányoknak köszönhetően. (Nem véletlen: az adott forrásokra pályázó versenytársak száma gyorsan nőtt.) Ezeken az 1993-tól 1998-ig 6 éven át évenként „szokásos külföldi tőzsdei”⁵¹ 5–7 napos szakmai utakon a megfelelő tanulmányi eredményt felmutató, tudományos munkába is bekapcsolódó, a szervező tevékenységben is aktív hallgatók vehettek részt a helyváltoztatás eszközüül szolgáló intézményi busz kapacitásának megfelelő létszámban (40 hallgató). Ebben az időintervallumban még jellemzően gazdaságismeret szakos hallgatóink voltak. Például az első beiskolázott gazdaságismeret szakos csoportunk jó tanulmányi eredményeket felmutató hallgatói három – a későbbi szakmai pályájukat meghatározó – szakmai látogatáson vehettek részt: Frankfurt, London, Párizs.

A rendszeres hazai szakmai utak mellett e nevezetes (ma már „történelmi”) látogatások akkoriban számos színvonalas, házi- és országos konferenciákon díjnyertes TDK dolgozat megszületéséhez adtak inspirációt. A tanulmányi kirándulások, intézmények, cégek működésének megismerése a tanulmányok során a gyakorlatorientált képzés ismérve. Mi a gazdasági képzésünk kezdetétől erre törekszünk, bár a feltételrendszer megváltozott: az egyéni külföldi gyakorlatokat preferálja, a távolabbi helyszínek csoportos felkeresését segítő források beszű-

⁵¹ Külföldi értéktőzsde látogatásaink 1993 és 1998 között időrendben a következők voltak: 1993. Frankfurt; 1994. London; 1995. Párizs; 1996. Prága; 1997. Varsó; 1998. Genf.

kültek. Megjegyezzük, hogy a tanulmányi utak változatlanul a képzéseink részét képezik, de jellemzően hazai terepeken. Ezen szakmai tapasztalatszerzések konkrét tartalmáról és a gyakorlati kompetenciák fejlesztésében betöltött szerepéről „házi felmérés” is készült, melynek eredményeit szakmai cikkben közzétettük (lásd például: *Kádek–Juhász [2014]*).

A gazdasági képzés terén továbblépésre motiváló tényezők sorában meghatározó szerepet játszott az a tény, hogy intézményünk a 90-es évek elején felismerte – a régió adottságaira, sajátosságaira és igényeire alapozva – a turisztikai képzés szükségességét.

A tervezett képzés szakmai megalapozása érdekében bekapcsolódtunk olyan nemzetközi pályázati projektbe, amely európai mintára alapozva, hazánkban az iskolarendszerű felsőfokú szakképzések bevezetését célozta. Konzorciumi tagként bekapcsolódtunk olyan Phare és Tempus projektekbe, melyek az újfajta kétéves idegenforgalmi felsőfokú szakképzés (korábban AIFSZ, majd FSZ) programjának kialakítását, hazai képzési rendszerbe való bevezetését tűzték ki célul.

A Kereskedelmi Vendéglátó és Idegenforgalmi Főiskola a KVIF – jelenleg Budapesti Gazdasági Főiskola, BGF – vezetésével további öt hazai és 5 külföldi oktatási intézmény alkotott konzorciumot⁵² két egymásra épülő pályázati projekt megvalósítására. Mindkét pályázati projekt alapvető célja volt a kétéves felsőfokú szakképzés hazai megalapításának, indításának előkészítése.

A hazai oktatási intézmények a német, spanyol, ír és angliai intézményekkel összefogva különböző tevékenységek révén (tapasztalatszerzés, oktatói felkészülés, az újfajta képzési programok szakmai tartalmának kialakítása, összehangolása) felkészültek a kétéves idegenforgalmi felsőfokú szakképzés (korábban AIFSZ) indítására.

A főiskolánkon folyó turisztikai képzés bevezetésének előkészítését szolgálták az említett intézményekkel együtt megvalósított *Tempus Satourland (1994–1996)* és a *Phare Natourland (1996–1998)* projektek. Az első projekt az idegenforgalmi szakmenedzser képzés programjának kialakítását, a hiányzó tananyagok elkészítését szolgálta, a második – ugyanazon konzorciummal megvalósított program – a falusi turizmus hazai kifejtésére irányuló kutatásokat támogatta. (Ennek alapján alakítottuk ki, és folyamatosan továbbfejlesztjük képzésünk falusi turizmus szakirányának tananyagtartalmát.)

Magyarországon akkreditált felsőfokú szakképzések – a vonatkozó 1997-es rendeletalkotást követően – 1998-tól indulhattak. A KVIF elsőként – akkor még egyetlen vendéglátó, idegenforgalmi szakmai főiskolaként – megalapította és indította az „55-ös felsőfokú szakmai képzést jelentő jelzőszámú) idegenforgalmi szakmenedzser képzést (falusi turizmus szakiránnyal). Tekintve, hogy mi az egri főiskolán még nem rendelkezünk a gazdasági szakmai képzésben résztvevőket továbbtanulás esetén befogadó gazdasági szakkal, ugyanakkor átvett szakképzésekkel már 1996 óta felkészültünk az idegenforgalmi képzésre, és kedvező tapasztalataink voltak e téren (a szakmai együttműködést, a végzett hallgatók számát, arányát illetően), ezért a KVIF kihelyezett tagozataként 1998-ban az országos szintű kezdéssel egyidejűleg, még nem saját jogon indítottuk az idegenforgalmi szakmenedzser AIFSZ képzést. Átvett hallgatóink voltak 1998-tól 2000-ig. A gazdálkodási szakunk létrehozását követően ugyanis 2000-től már saját jogon indulhatott az idegenforgalmi szakmenedzser képzés, falusi turizmus szakiránnyal. Ez volt az intézmény első akkreditált felsőfokú szakképzése!⁵³

Maximálisan támogatták a törekvéseinket a régió szakmai szervezetei, kitűnő gyakorlóterepeket jelentettek az akkori képzésünknek a kibontakozó falusi vendéglátók.

⁵² Tekintve hogy a konzorciumot alkotó intézmények nevei azóta (esetenként többször is) megváltoztak, ezért csak az intézmények „telephelyeit” emeljük ki, melyek önmagukban is jól jelzik, hogy a jelentkező képzési igények kielégítésére elsősorban a turisztikailag frekvenciált helyszíneken lévő oktatási intézmények tették meg az első lépéseket. Hazai konzorciumi tagok: Budapest, Győr, Eger, Nyíregyháza, Szombathely, Zsámbék. Külföldi intézmények: Dublin (IRL), Huddersfield (UK), Kempten (D), Oviedo (E), Würzburg (D)

⁵³ A helyi sajátosságoknak megfelelő tanterv kialakításában jelentős szerepet töltött be – a „törzscsapat” tagjai mellett – dr. Tóthné Igó Zsuzsanna kolléganőnk is. Munkánkat külső szakértők is segítették: Badacsonyi Bohus Gabriella, idegenvezető, Eger Idegenforgalmáért Egyesület elnöke; Kiss János idegenforgalmi szakember, jelenleg a Tisza-tavi Ökocentrum ügyvezető igazgatója; Pataki Sándor, az IBUSZ helyi kirendeltségének akkori vezetője és Tietze Nándor, idegenforgalmi szakértő.

Tehát a gazdasági jellegű felsőfokú akkreditált szakképzés rendszerébe (AIFSZ) a kezdetek óta intenzíven bekapcsolódtunk, elsősorban a régió meghatározó munkaerő-piaci igényeinek megfelelően, az idegenforgalmi területen.

3. A NEM TANÁRI SZAKOK INDÍTÁSÁNAK ELSŐ PERIÓDUSA, 1998–2006

Az Eszterházy Főiskola gazdasági jellegű képzésében mennyiségi és minőségi változást jelentett – létszámával és nem tanári szak jellegével – 1998-ban a főiskolai gazdálkodási szak indítása, terveink szerint négy szakiránnyal.

Miért pont a gazdálkodási szakot indítottuk?

- általános, az üzleti szférában, többféle területen hasznosítható a tananyag tartalma; ugyanakkor
- a szakirányoknak megfelelően, differenciált ismeretek átadására alkalmas;
- a diploma feltétele egy üzleti nyelvvizsga.

(Ez utóbbi kitétel ebben az időszakban még nem minden főiskolai szintű üzleti jellegű szak esetében volt kötelező előírás, a tanárszakok esetében pedig egyáltalán nem, de intézményünk nemcsak elviekben, hanem gyakorlatban is támogatta a nyelvi képzést a kezdetektől, 1999-től Szakmai Idegen Nyelvi Csoport létrehozásával)⁵⁴.

Elsődleges célunk volt olyan gyakorlatorientált ismeretanyag átadása, mellyel a végzett hallgatók hatékonyan tudnak közreműködni kis- és középvállalkozások, valamint pénzügyi intézetek számviteli, pénzügyi, marketing, szervezési tevékenységeiben. Választható szakirányokként (a 6 szemeszteres képzési időszakban az 5. és 6. félévben) a Vállalkozási szakirányt, a Turizmus szakirányt, a Marketing és Európai Unió ismeretek szakirányt, valamint a Környezetgazdálkodási és ökológiai szakirányt jelöltük meg.

Az indított szakirányok közül egy szakirány elvégzése a tanulmányok részét képezte. (A szakirányokra jelentkezés nem előzetesen, hanem a képzés folyamatában történt, mint ahogy jelenleg is a főiskolai szintű üzleti szakjaink esetében.) A tervezetthez képest csak annyi változott, hogy ténylegesen, rendszeresen, a szak létezésének időintervallumában csak három szakirány működött.

A szak tervezési és végeredményben működési periódusában voltak innovatív, máig is megfontolásra érdemes elgondolásaink. (Ezek szervezéssel egyszerűen megoldható szakok közötti átjárhatóságra, jobb együttműködésre irányultak.)

A felsőfokú szakképzésben végzett hallgatók folytathatták tanulmányaikat főiskolai gazdasági szakjainkon. A tantárgystruktúrát tartalmilag és megfelelő időbeli ütemezést betartva úgy alakítottuk ki, hogy a mi intézményünkben, a záróvizsgával rendelkező idegenforgalmi szakmenedzserek a turizmus szakirányt választva 2 év alatt befejezhették a tanulmányaikat. Ezt a megoldást más hasonló szerkezetű üzleti képzést folytató intézményekben pozitív példaként tartották számon. (Emellett szükséges megjegyezni, hogy a „rég” képzési rendszerünkben megteremtődött a feltétele, és a gyakorlatban is létrejött a „lefele irányuló”, azaz a főiskolai szakra a felsőfokú szakképzésbe való áttérés és átjárás, sőt előfordult a több szakirány elvégzésére irányuló „párhuzamos” mozgás.)

A szakképzési paletta kiszélesítését jelentették (2000-ben történő akkreditálással) 2001-ben történő indítással újabb iskolarendszerű akkreditált felsőfokú szakképzések. Az egri szakközépiskolákkal együttműködve indult AIFSZ képzések:

⁵⁴ Ez a kezdetektől dr. Tóth Éva által vezetett csoport szervezeteileg ma már a 2013-ban alakult Idegen Nyelvi Kommunikációs Intézethez tartozik, mely jelenleg dr. Szép Beáta irányításával működik, de szakmai (oktatási, vizsgáztatási) feladatai változatlanul a gazdasági képzéshez kötődnek.

- informatikai statisztikus és gazdasági tervező szak (Neumann János Középiskola és Kollégium), valamint
- számviteli szakügyintéző szak (Andrássy György Közgazdasági Szakközépiskola).

Ezeknek a felsőfokú képzéseknek a megválasztását a munkaerőpiac elvárásai, a megfelelő partnerek kiválasztását a személyi és infrastrukturális feltételek szempontjai motiválták.

A végzett hallgatók főiskolánkon ez esetben is a gazdálkodási szakon és a gazdaságismeret-tanár szakon folytathatták a tanulmányaikat.

A szakirányú továbbképzések indítása terén – bár 6 szakirányú továbbképzési szak kidolgozásával tettünk erőfeszítéseket –, de a 4 félévre tervezett kurzusaink a gyakorlatban nem voltak sikeresek. A továbbképzéseink – megítélésünk szerint – a „fizető” jellegük folytán nem indultak, mindössze az „Európai Unió” nevet viselő továbbképzési szakunk indult az ezredforduló táján.

A következő táblázat (1. táblázat) a gazdasági képzésben „saját jogon” az első 10 évünk lezárásával kiadott oklevelek és OKJ-s bizonyítványok számát – az EKF-en létrejött gazdasági képzés első évtizedének „kézzel fogható” eredményét jelzi.

1. táblázat: EKF gazdasági képzéseiben kiadott oklevelek, bizonyítványok száma (1996. június – 2003. június)

Szak (gazdasági)	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Összesen (1996-2003)
Gazdaságismeret szak (GA)	23	24	38	43	24	16	35	34	237
Gazdálkodási szak (GZ)						54	99	87	240
Összes (GA + GZ)	23	24	38	43	24	70	134	121	477
Idegenforgalmi szakmenedzser (IF)							33	74	107
Informatikus statisztikus (IS)								0	0
Számviteli ügyintéző (SZ)								16	16
Összesen (IF + IS + SZ)	0	0	0	0	0	0	33	90	123
Mindösszesen (végzettek)	23	24	38	43	24	70	167	211	600

Forrás: Hollóné-Námor (Kiss) (2004:98)

Az adatok értelmezéséhez, értékeléséhez kiegészítő információ: gazdasági képzés indítása a gazdaságismeret-tanár szakon 30 hallgatóval az 1992/93-as tanévben történt, első alkalommal diplomát 1996-ban kaptak a képzésben résztvevők. A periódust lezáró 2003-as év adatsora az adott év júniusában kiadott diplomák számát mutatja. Jól látható a diplomák számából is az első évtizedben indított szakok sikere (saját jogon indított idegenforgalmi szakmenedzser, valamint a gazdálkodási szak esetében) vagy a próbálkozások sikertelensége (az informatikus statisztikus felsőfokú szakképzés tekintetében.). A különböző szakokkal párosított gazdaságismeret-tanár szakon hullámozó, de elfogadható mértékű az eredmény.

Ugyanakkor jól érzékelhető a kiadott oklevelek, tanúsítványok számából is a gazdasági képzés kiterjedése, a képzési paletta szélesedése. A gazdasági képzéseink megjelenésével a főiskola mint „klasszikus tanárképző intézmény” (1990-ben kizárólag tanárszakjai voltak) az ezredfordulót követően már nem csak tanári szakokon folytatott képzést. Hamarosan a differenciált igényeket követő „több lábon állás” más szakterületeken is megkezdődött.⁵⁵

A gazdasági képzésben résztvevők számának, az intézményen belüli arányának növekedése a 2000-es évek első harmadáig erőteljes volt. (Ezt a tendenciát látjuk majd később a megbízható statisztikákban az intézménybe felvettek létszámadatai alapján is. A gazdasági képzésbe felvett hallgatói létszám és létszamarány növekedett az intézményen belül. 2003-as év e tekintetben „csúcsev” volt. Később a növekedés megállt, csökkent a gazdasági képzés részaránya az EKF képzési struktúrájában, de megítélésünk szerint az új fejlesztési irányváltás ellenére a gazdasági képzésünk súlya még most sem elhanyagolható.

Ebben az időszakban oktatási tevékenységünket a vállalkozói attitűd kialakítására, a vállalkozói szemléletmód formálására irányuló törekvés jellemezte. Rövid képzési idejű, koncentrált kurzusainkkal a külső résztvevők – a régióban már tevékenykedő vállalkozók, illetve potenciális vállalkozók – irányába is nyitottunk. E kurzusokat a kamara (HKIK) közreműködésével, gyakorlati szakemberek bevonásával vezettük. A máig is a hallgatóink meghatározó gyakorlóterepéül szolgáló vállalkozói adatbázist, a vállalkozói szemléletformáló, készségfejlesztő tanfolyamokat és a kapcsolódó tananyagokat pályázati forrásokból valósítottuk meg.⁵⁶

4. A NAGY VÁLTÁS PERIÓDUSA – A „BOLOGNA”-TÍPUSÚ KÉPZÉSEK

A magyar felsőoktatási rendszer 2006-ban állt át a bolognai folyamat eredményeként a képzés szerkezetét átláthatóbbá tevő többciklusú képzésre, melynek eredményeképpen a felsőoktatásnak a ma ismert – többféleképp elnevezett – lineáris képzési szerkezete alakult ki. A képzési rendszer központi elemei: a korábbi főiskolai képzésnek megfelelő BA/BSc szint (bachelor's diplomával) és az egyetemi MA/MSc szint (master's diplomával). Ez utóbbira épül a PhD szint. Így módon különböztet meg a rendszer A(lap), M(ester), D(oktori) ciklusokat, képzéseket, illetve okleveleket. A felsőoktatás szervezte a felsőfokú szakképzéseket (FSZ) is rendszerébe integrálta a mára jól elkülöníthető, tartalmában a felsőoktatási szakok szerkezetéhez igazodó, csak a felsőoktatási intézmények által indítható felsőoktatási szakképzésekkel (FOSZ).

A változtatás fő célja volt a diplomák összehasonlítását lehetővé tévő, a mobilitást segítő rendszer kialakítása. A számtalan megoldásra váró feladat (kreditálás, beszámítás, a meghosszabbodott szakmai gyakorlat képzési rendszerbe és a gyakorlatba átültetése) sorában különösen jelentős dilemmává vált a tanárképzés sorsa, adott esetben az egyedi, általunk alapított és indított gazdaságismeret-tanár szak jövője.

Mielőtt a tanárképzésünk problémáját feltárnánk, helyzetének alakulását felvázolnánk, rövid áttekintést adunk a nem tanár szakjaink bolognai rendszerű szakká való átalakulásáról, illetve a kibővített szakstruktúráról. Az alapszakjaink száma 2006-ban nem változott, a struk-

⁵⁵ A pontosság érdekében ide kívánczik az a megjegyzés, hogy az intézmény korábban teljesen homogén, tanárképző jellegének fellazulása már a gazdaságtudományi képzések „színre lépése előtt” megkezdődött: 1991-ben szociálpedagógus képzés indult a főiskolán.

⁵⁶ Még jelenleg is támaszkodunk arra a többszerzős jegyzetre, melyet gyakorlati szakemberek bevonásával, intézetünk több különböző szakterületet képviselő oktatója készített. A kötet szerkesztője és több fejezetének írója Papanek Gábor Dsc, professzor emeritus. A könyvet Csontos Sándor, a Közgazdasági Társaság megyei szervezetének elnöke és Zám Éva Csc főiskolai tanár, a Gazdaság és Társadalomtudományi Kar alapító dékánja lektorálta. A szerzőgárda tagjai: Demeter László, Fülöp Gábor, Hollóné Kacsó Erzsébet PhD, Kádek István PhD, Námor Anna, Papanek Gábor Dsc, dr. Román Róbert, Tanczos Tamás, Túróczi Gabriella. A több konzorciumi taggal működő szakmailag jelentős ROP pályázatot Nagy Levente, c. főiskolai tanár koordinálta.

túrája, főként a tartalma lényegesen átalakult. Két üzleti szakot indíthattunk már a bolognai szakasz kezdetén. *Gazdálkodási és menedzsment* szakot, mely a korábbi gazdálkodási szakunk korszerűsített változatát jelentette, valamint az *emberi erőforrás* szakot, melynek alapját a korábbi tanárképzésben szerzett tapasztalatunk, az intézmény más karainak szakismeretei, valamint a helyi igényeket kielégítő fejlesztési törekvéseink képezték. Erőteljes igény jelentkezett a munkaerőpiac és a felsőfokú képzésünkben részt vevő hallgatók részéről a korábbinál magasabb szintű képzés, a *turizmus-vendéglátás* BA szak indítására, melynek személyi feltételeit csak két évvel később sikerült kiépíteni. Tekintve, hogy a bolognai üzleti képzések alapjai azonosak (a módszertani alapok és a szakmai törzsanyag), a tárgyi és személyi feltételek megléte esetén a képzés gazdaságilag is racionális szervezésére nyílik lehetőség. Az erőforrásaink, tapasztalataink pár év múlva már más tudományterülettel kooperáló, újabb hiánypótló szak indítását tették lehetővé. Így jött létre a *gazdaságinformatikus* szakunk, melyet a Természet-tudományi Karral kooperálva működtetünk nem szakgazdaként (de szervezőként) 2012 óta.

A jelenleg akkreditált üzleti szakjaink struktúrája (2014 végén) a 2. táblázatban foglaltaknak megfelelően alakult.

2. táblázat. Az Eszterházy Károly Főiskola Gazdaságtudományi Intézet üzleti szakjainak főbb paraméterei

A szak megnevezése	Szakfelelős	Indítás éve
Gazdálkodási és menedzsment Regionális gazdálkodás szakirány Vállalkozásszervezés szakirány	dr. Zám Éva (2006–2009) Hollóné dr. Kacsó Erzsébet (2010–2012) Katonáné dr. Erdélyi Edit	2006
Emberi erőforrások Humán tőke fejlesztés specializáció Szellemi tőke menedzsment specializáció	dr. Kádek István	2006
Turizmus-vendéglátás Borturizmus szakirány Wellness-animáció szakirány Lovasturizmus szakirány	dr. Könyves Erika (2008–2009) dr. Kovács Tibor	2008
Gazdaságinformatikus	dr. Kovács Emőd	2012

Forrás: Kádek–Hollóné (2013)⁵⁷

Az átalakulási folyamatban megváltozott a *felsőfokú szakképzések* szisztémája is. Az átalakulás történetiségében a következő⁵⁸: AIFSZ helyett *felsőfokú szakképzésre* módosult a képzés (A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 2003. júniusi módosítása szerint). Majd a 2006-ban (1/2006. [II.17.] OM rendelet) kiadott új OKJ modern alapokra helyezte a szakmastruktúrát, a szakképesítések számát 804-ről 416-ra redukálta. A képzések összes kredit száma 120, melyből min. 30, max. 60 kredit számítható be alapszakon, emellett bevették a moduláris szerkezetet. A *modulos képzés jelentősége abban rejlik*, hogy a különböző szakképzések közös moduljait a hallgatónak csak egyszer kell elsajátítania, abból egyszer levizsgálva lehetővé válik számára, hogy csak az új modulokból vizsgázva megszerezzen egy újabb szakképesítést. A modulos képzés tehát igazodik az élethosszig tartó tanuláshoz (LLL), lerövidítve és költséghatékonyabbá téve az újabb képzés megszerzését. A leglényegesebb

⁵⁷ Kádek István – Hollóné Kacsó Erzsébet: Gazdasági tanárképzéstől az üzleti szakokig c. konferencia előadás prezentáció 2013 novemberében Az Eszterházy Károly Főiskola gazdaságtudományi képzése a harmadik évtized küszöbén c. tudományos konferencián.

⁵⁸ A felsőfokú szakképzés változásainak bemutatása Demeter László: A felsőfokú szakképzések szerepe a Gazdaságtudományi Intézet szakkínálatában c. prezentációja alapján készült, melyet 2013 novemberében Az Eszterházy Károly Főiskola gazdaságtudományi képzése a harmadik évtized küszöbén c. tudományos konferencián tartott.

változás, hogy az új OKJ szakmai gyakorlatot írt elő nem kis óraszámban, a szak jellegétől függően (minimum 30 nap, illetve 360 óra). A felsőfokú szakképzés alapjaiban módosult 2012-től (2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról).

- *felsőoktatási szakképzésre módosult a képzés, amellyel felsőfokú szakképzettség szerezhető (oklevél tanúsítja, ami önálló végzettségi szintet nem igazol)*
- *kivették az Országos Képzési Jegyzékből, kizárólag egyetemek és főiskolák indíthatják*
- *legalább 120 kreditet kell, és legfeljebb 150 kreditet lehet megszerezni, az azonos képzési területhez tartozó alapképzési szakon a beszámítható kreditek száma legalább 30, legfeljebb 90 lehet.*

Mindezen elveknek megfelelően a következőképp alakult a felsőfokú szakképzési palettánk (2014. évi állapot) (3. táblázat):

3. táblázat: A Gazdaságtudományi Intézet új és legújabb szakképzései

Felsőfokú szakképzések (FSZ 2006–)	Felsőoktatási szakképzések (FOSZ 2012–)
Vállalkozási szakügyintéző (2006–)	Gazdálkodási és menedzsment FOSZ [kis- és középvállalkozási]
Idegenforgalmi (és vendéglátó) szakmenedzser (2008–)	Turizmus-vendéglátás FOSZ [turizmus]
Üzleti szakügyintéző (2009–) Gazdálkodási menedzserasszisztens elágazás Projektmenedzser-asszisztens elágazás Pénzügyi szakügyintéző elágazás Számviteli szakügyintéző elágazás	Emberi erőforrások FOSZ Humánpolitikai specializáció, Személyügyi specializáció

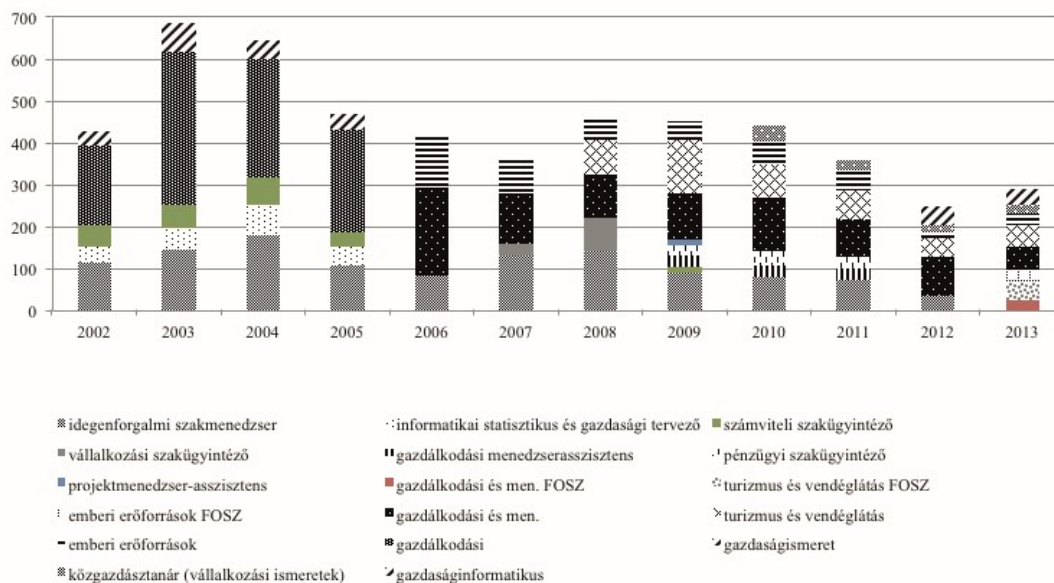
Forrás: Kádek–Hollóné (2013)⁵⁹

A gazdasági képzés tízéves jubileumát követő újabb tíz esztendőben a gazdasági képzés struktúrája az igényeknek megfelelően és a jogszabályi változásokat követően jelentős átalakulásokon ment keresztül. Sajnos a változások nem hoztak a 2003-as év kiugró beiskolázási arányát meghaladó létszámnövekedést. Az országosan is csökkenő felsőoktatási létszámok ellenére voltak a hallgatói létszámalakulás szempontjából jó éveink (2008., 2009.) melyet a turizmus szak (BA) indulása és az üzleti szakügyintéző szakjaink indulása gerjesztett. A mélypontot jelentő 2012-es év után sikerült a szakjaink létszámát ismét növelni 2013-ban és – a következő illusztrációkon nem látható, de – adatait tekintve a 2014-es évben is.

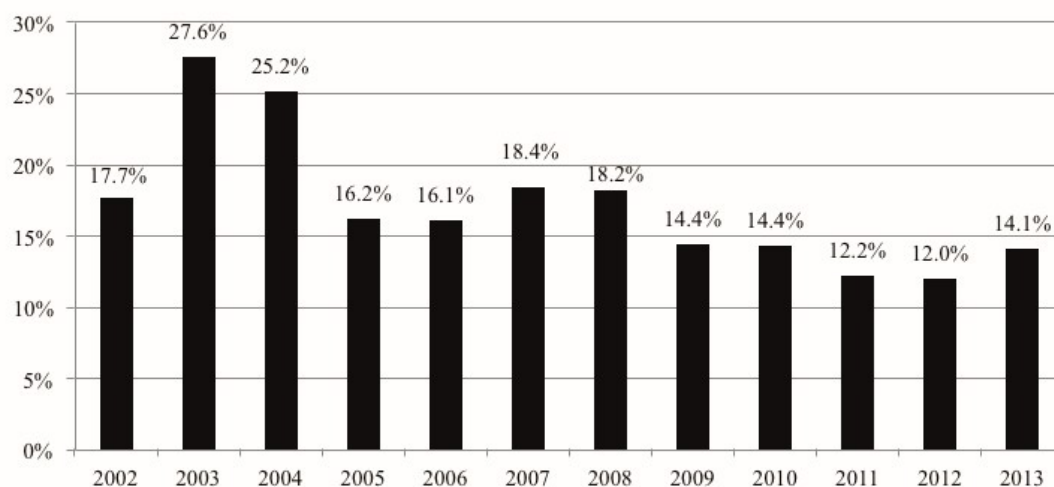
A következő két ábra a gazdasági képzésre beiskolázott hallgatói létszámot jelöli. Az 1. ábra a gazdasági képzésünk második évtizedében mutatja az aktuális szakok szerint a hallgatói létszám változását, kiinduló állapotnak feltüntetve a 2012-es beiskolázási adatot⁶⁰. A 2. ábra a beiskolázási adatok alapján a képzéseink súlyát, illetve annak változását jelzi ugyanebben a periódusban.

⁵⁹ Kádek István – Hollóné Kacsó Erzsébet: Gazdasági tanárképzéstől az üzleti szakokig c. konferencia előadás prezentáció 2013 novemberében Az Eszterházy Károly Főiskola gazdaságtudományi képzése a harmadik évtized küszöbén c. tudományos konferencián

⁶⁰ Sajnos az egyes szakok megnevezése, így aránya, csak kinagyítva olvasható le az ábra alapján, de a hallgatói létszám alakulása jól látható, és összevethető az intézményben elfoglalt arányok változásával.

1. ábra Az EKF GTI gazdasági képzésére felvett hallgatók száma szakok szerint (2002–2013)

Forrás: EKF Tanulmányi Osztály adatai alapján saját szerkesztés

2. ábra: A gazdasági képzésekre felvett hallgatók aránya a főiskolára felvett hallgatók összlétszámához viszonyítva

Forrás: EKF Tanulmányi Osztály adatai alapján saját szerkesztés

Az illusztrációk arra utalnak, hogy a gazdasági képzés kezdetétől vett több mint 20 év alatt az 1992. évi induló 1%-ról az első 10 év végére már több mint 15%-ra növekedett a gazdasági képzések intézményben elfoglalt súlya, átlagosan mindvégig ezt a szintet tartotta, de még a jelentős részben központi nem finanszírozott évben sem csökkent a szakjaink aránya 12% alá. A szakjaink keresettségét tekintve érzékelhető, hogy a különböző szintű turisztikai képzéseink iránt változatlanul nagy az érdeklődés.⁶¹

⁶¹ A turisztikai képzéseink szakmai gyakorlatának kiváló gyakorló terepe a 2009-ben kialakított E*stella Tanszálodánk, melyet kezdetektől dr. Vas István Kollégánk és Hegedűs György (volt hallgatónk) vezet.

A „20+1 év leltárának” lényeges adata, hogy a szakjainkra felvettek száma megközelíti az összesített 5300 hallgatót, melyből a már végzettek (oklevéllel, végbizonyítvánnyal rendelkezők) száma eléri az 1700 főt. Ez megítélésünk szerint jó aránynak tekinthető, ha leszámítjuk a jelenleg még a képzésben lévőket, a „szokásos” lemorzsolódást és a nyelvvizsga hiányában végbizonyítványhoz nem jutókat.

Az oktatáshoz kapcsolódó személyi állomány létszámban értelemszerűen növekedett, a minősítettség lényegesen javult: a szaktárgyakat oktatók száma a jelzett periódusban 5 fő-ről 26-ra emelkedett, a létszámhullámzásoknak megfelelően 5 fő részfoglalkozású kollégával kiegészülve. Megjegyezzük, hogy kifejezetten büszkék vagyunk arra, hogy volt hallgatóink képzett oktatóként egyenes úton vagy némi kitérővel visszatértek az intézményünkbe.⁶²

5. A TANÁRKÉPZÉS TÖRTÉNETE FOLYTATÓDIK

2006: a nagy váltás éve. A „Bologna”-típusú képzések indulása, a korábbi főiskolai tanárképzések megszűnése. A gazdaságismeret-tanár szak is kifutó szakká vált. 2009-ben szűnt meg végleg a képzés. De szerettünk volna tanárképzéssel a továbbiakban is foglalkozni. Kollektívánk úgy döntött: korábbi, közel két évtizedes tapasztalatainkra is építve kérelmezzük a (szakmai tanárszaknak minősülő) közgazdásztanári mesterszak indításának engedélyezését. A szakindítási szándék kinyilvánításakor korábbi, gazdaságismeret-tanár szakon végzett hallgatóinkra is számítottunk, pontosabban korábbi hallgatóink egy részének azon törekvésére, hogy mester szintű diplomát szerezzenek. A két tanárszak (cél- és feladatrendszerük markáns különbségei ellenére) szervesen egymásra épül, s így a gazdaságismeret szakos tanárok közgazdásztanárrá való továbbképzése korábban kialakított kompetencia-portfóliójukra építve eredményesen és hatékonyan megoldható.

A képzési feladatok hasonlóak, de eltérőek is! A gazdaságismeret-tanár szak célrendszeréről korábban már volt szó. A két tanárszak összehasonlítása érdekében most tekintsük át a szakmai közgazdásztanári képzés célját! A képzési és kimeneti követelményeket tartalmazó jogszabály vonatkozó részlete szerint:

„A képzés célja olyan közgazdásztanárok képzése, akik **alkalmasak** a közoktatásban, az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli szakképzésben, valamint a felnőttoktatásban a tanulók közgazdasági szemléletének és általános gazdasági, vállalkozási ismereteinek, üzleti szaktudásának megalapozására, **a gazdasági üzleti szakképzésben** pedig az adott közgazdász-tanári szakképzettségüknek megfelelő **szakmai tárgyak elméleti és gyakorlati oktatására**, a tanórai és gyakorlóirodai, tanüzleti tanulás szervezésére, a **pedagógiai kutatási feladatok ellátására**, továbbá a **tanulmányok doktori képzésben történő folytatására**.” (A szerző kiemelései. Forrás: Tanári mesterképzési szak, képzési és kimeneti követelmények [2006].)

Itt a hangsúly azon van, hogy a leendő tanár szakmai tárgyak oktatására váljon képessé. Ki kell alakulnia azoknak a szervezési képességeknek is, melyekre támaszkodva a tanulók szimulált, valóság-hű körülmények közötti gyakoroltatása megoldható. Elvárás a kutatás-módszertani felkészülés is – ezáltal pedagógiai kutatások elvégzésére való alkalmassá válás, és a legfelkészültebbek esetén a tudományos fokozatszerzés iránti ambíció és képesség. A tanári felkészítés során kifejlesztendő kompetenciák ebből a cél- és feladatrendszerből deriválhatók.

Most végezzük el a két tanárszak (gazdaságismeret-, illetve közgazdásztanár) szakterületi kompetenciakészletének összehasonlítását! **A szakmai irányultság mindkét esetben mikroökonómiai hangsúlyú.** [Ne feledjük: a főiskolánkon indított közgazdásztanári szak vállalkozási ismeretek szakirányú. Ettől eltérő szakirányú közgazdásztanári mestersza-

⁶² Volt hallgatóink, akik ma már kollégáink: dr. Csáfor Hajnalka, dr. Novotny Ádám, dr. Szép Beáta, dr. Vas István, Csugány Julianna, Demeter László, Farkas Attila, Vári Judit, dr. Máté Domicián (Debreceni Egyetem), dr. Pusztai Csaba (Új-Zéland)

kokon a szakmai beállítottság más hangsúlyokat hordozhat – lásd e szak képzési és kimeneti követelményeit.] Látnunk kell azonban, hogy **a szakmaiság „mélysége” a két tanárszakra jelentősen eltér.** A közgazdász tanár szakon a szakmai-módszertani, kutatásmetodikai elemek markánsan megjelennek (ökonometria, gazdaságstatisztika). **Különbség** továbbá, **hogy a mikroökonómiai megközelítésnek más az iránya:** a gazdaságismeret szakon a háztartás, a közgazdász tanár szakon a vállalkozás, a kkv-szektor áll a szakmai elemzések és tanulmányok középpontjában. A különbség oka nyilvánvaló: tizenévesek gazdasági képzése esetén az őket körülvevő „közeg”, a háztartás a nyilvánvaló kiindulópont; a szakmai képzésben viszont eleve a vállalkozásmenedzselésre kell a tanulókat felkészíteni.

A kompetenciaelemek további csoportjaiban nagyon nagy a hasonlóság, de a hangsúlyok itt is máshol vannak. **A tanárnak mindig kiemelt feladata a motiválás,** tanuló érdeklődésének felkeltése a saját személye által képviselt szakmaiság iránt. **Ebben tehát nincs különbség.** Ugyanakkor azonban a **gazdaságismeret szakos tanár** nehezebb helyzetben van tanulói figyelmének irányításában; az ő **diákjai semmiféle gazdasági előképzettséggel nem rendelkeznek,** 12–13 éves „kis” gyerekek, akik még nem tudják a különböző gazdasági szerepeket átlátni és megkülönböztetni, és – mindebből fakadóan – nem tudják saját helyüket sem megítélni a gazdaság „színpadán”. A tanár magyarázata és vitavezetése csak akkor válik megvilágosító erejűvé, ha bele tudja magát élni tanítványai gondolatmentébe, és képes a bonyolult gazdasági összefüggések egyszerű szavakkal való bemutatására. Széles módszertani repertoárral kell rendelkeznie, ismernie kell a játékos módszereket, melyekkel a fiatal korosztály aktivitása kiváltható és érdeklődése fenntartható.

A szakmai felkészítést folytató közgazdász tanár ki kell, hogy váltsa tanulói szakmai elkötelezettségét, fel kell készítenie tanulóit az üzleti döntések meghozatalára, megfelelő szakmai körülményekkel, a lehetséges kockázatok reális prognosztizálásával és a vállalható rizikó elfogadásának hajlandóságával. A gazdálkodói érzék és képesség fejlesztése mellett megfelelő, egzakt módszerek segítségével mérnie, értékelnie is kell tanulóinak e téren tanúsított előrehaladását. Gyakran kerül olyan helyzetbe, hogy szakmai-tanári munkája során saját magának kell tematikákat, tananyagokat, taneszközöket létrehoznia.

A kompetenciarendszerek előbbieken bemutatott hasonlósága lehetőséget teremt az egymásra építhetőségre. Ez praktikusán azt jelenti, hogy a **gazdaságismeret szakos tanárok** korábban kialakított kompetenciáik kiegészítésével és fejlesztésével (viszonylag **rövid idő alatt** – a jogszabályi előírások szerint 2 félév alatt) **eljutnak a közgazdász mestertanári képesítettségig.** Ehhez mindenekelőtt **szükség van szakmai ismereteik kiegészítésére** (elemzési, prognóziskészítési módszertani ismereteik kiegészítésére, a gazdasági számítások terén szerzett rutinjaik elmélyítésére, a vállalkozások menedzselésével, jogszabályi környezetük jellemzőivel kapcsolatos ismereteik gyarapítására). Ami tanári „stílusukat” illeti, a **fiatal felnőttek** (18–21 éves korosztály) **„kezelésének”, motiválásának módjait is meg kell ismerniük;** továbbá **jártasságot kell szerezniük a gyakorlati oktatásban,** a gyakorlóirodai, tanüzleti tanulás szervezésében.

2010 őszén indult intézményünkben a közgazdász tanár képzés. Mint az alábbi táblázat mutatja, a képzés első két évében valóban jelentős számban jelentkeztek valamikori gazdaságismeret tanár szakos hallgatóink végzettségük kiterjesztésének és magasabb szintre emelésének szándékával.

4. táblázat: Adatok a közgazdász tanár képzésről

Hallgatói státusz	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Tanulmányaikat megkezdők	36	25	15	28	18

Hallgatói státusz	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15
Zárvizsgáttettek	20	17	12	16	5
Valamikori GA-szakos hallgatóink	26	10	0	0	1

Forrás: az évente készülő szakjelentések adatai

Megjegyzések a táblázathoz:

- A 2013/14-es és a 2014/15-ös tanévben keresztféléves felvételi is volt; az adatok az ősszel és februárban tanulmányaikat megkezdett hallgatókat egyaránt tartalmazzák
- A cikk 2015 márciusában íródik, így a 2014/15-ös tanév zárvizsgázói közül még csak azokat tartalmazza, akik januárban fejezték be tanulmányaikat.

A kimutatások szerint 37 fő, korábbi végzett gazdaságismeretes hallgatóink közel 10%-a jelent meg intézményünkben újra közgazdásztanári (mesterszintű) diploma szerzésének szándékával.

6. A KÖZGAZDÁSZTANÁR-KÉPZÉS SZAKMAI TANTÁRGYAI; SPECIALITÁSAI

A tantárgyak

A közgazdásztanár-képzés szakmai „oldalán” az alapot három törzstárgy jelenti: *Válogatott fejezetek a mikro- és makroökonómiából*, *Az üzleti gazdaságtan egyes kérdései*, *Statisztikai programcsomagok és elemzések*. Ezekhez kapcsolódnak további kötelező és választható tanegységek. A szakmódszertan szerepe itt is kiemelt. Igyekszünk a szak képzési céljának megfelelő felkészítésről gondoskodni, így – többek között – megismertetjük hallgatóinkat az érettségi és a szakmai tanulmányi versenyek szervezését és lebonyolítását szabályozó dokumentumokkal; vendéglőadót hívunk a JAM-től, a diákvállalkozásokat támogató és működésüket koordináló civil szervezettől; elvisszük a hallgatókat gyakorló iroda látogatására. A felkészítésnek speciális új eleme a portfólióépítés és a tanítási gyakorlaton szerzett tapasztalatok elemzésére hivatott blokkszeminárium.

Portfólió

A portfólió itt a tanárjelölt tanári kompetenciáinak fejlődését bemutató dokumentumok gyűjteményét jelenti. Hospitálási jegyzőkönyvek, óravázlatok, osztályokról, tanuló-csoportokról készített jellemzések, önértékelések, tanórákon használt, saját készítésű taneszközök, oktatási segédanyagok, az iskolai munka egyes területeit elemző esszék képezik a tartalmát. Ide két megjegyzés kívánkozik. A gyűjtemény összeállítása nem csak a portfólió készítőjének saját elképzelésén alapul: a beválogatandó dokumentumok egy része kötött, előre kiadott jegyzék tartalmazza a kötelezően csatolandó anyagok felsorolását. A portfólió fontos része kellene, hogy legyen a hallgató saját fejlődéséről megfogalmazott önértékelése – éppen ezt a fejlődést van hivatva dokumentálni a gyűjtemény. Ez az önértékelés (ami egyben a közölt dokumentumok csoportosítására, az áttekintés javasolt sorrendjére is utalna) azonban sokszor teljesen hiányzik vagy nagyon kezdetleges. Mintha a jelölt attól tartana: dehonesztáló lenne rá nézve, ha kiderülne: a kezdeti nekirugaszkodások még sokszor suták, esetenként

módszertani-pedagógiai melléfogásokat is tartalmazó, gyengébb teljesítmények voltak. Így maga a gyűjtemény nem az önfejlődés dokumentumává válik, hanem egy „kirakat bemutató” lesz, a jelölt jól sikerült, bemutatásra érdemesnek tartott „produkcióiról”. [E jelenség mögött egy „rendszerhiba” is meghúzódik: a portfólióépítés eredeti szándéka a tanárjelölt reális önértékelésének elősegítése. Mivel azonban itt az értékelés eszközévé válik – a portfólió a záróvizsga értékeléséhez szervesen kapcsolódó elem – eredeti funkciója helyett inkább a siker-illusztráció eszköze lesz. Érdekes vita alakult ki erről a kérdésről a 2013 novemberében, Egerben megrendezett, XIII. Országos Neveléstudományi Konferencia egyik szekcióján.] Az ilyen önértékelés és tartalomjegyzék nélküli portfóliók áttekintése rendkívül nehéz, hiszen az olvasó csak egy terjedelmes dokumentumhalmazt lát, bármiféle rendezettség nélkül. Hallgatóink közül sokan követték el ezt a hibát – a tapasztalatok alapján a szakmódszertani felkészítés részeként mostanában külön foglalkozunk a portfólióépítés funkciójának és módjának tisztázásával.

Blokkszeminárium

A közgazdász-tanár-képzés másik újdonsága a blokkszeminárium. Eddig két évfolyamon zajlott (a rövid képzési idejű hallgatóknál ez elmarad, mivel nekik nincs teljes féléves összefüggő intézményi tanítási gyakorlatuk). Itt a tapasztalatok egyértelműen pozitívak. Miről is van szó?

Mindkét alkalommal a gyakorlati félév során két szakmódszertani vonatkozású blokkszeminárium szervezésére került sor. A szeminárium résztvevők száma 6-6 fő; egy-egy szeminárium időtartama 4 tanítási óra volt. A szemináriumok mindig két-két kolléga együttes részvételével zajlottak (szemináriumvezetők: Hollóné dr. Kacsó Erzsébet és dr. Kádek István); a hallgatóknak a szemináriumra érkezés előtt előzetes feladataik voltak – de erről majd később.

A blokkszeminárium alapvető funkciója a tanítási **gyakorlat során szerzett tapasztalatok elemzésén keresztül a pedagógiai-szakmódszertani ismeretek elmélyítése**, a valós pedagógiai szituációkban alkalmazható „kezelési technikák” megmutatása volt. **A jó gyakorlatok és a negatív példák elemzésére** egyaránt sor került. Az elemezhető esetpéldák forrása többféle volt: mindenekelőtt a tanárjelöltek által ténylegesen megélt szituációk, de nem csak ezek. A gyakorlólhelyen látott-tapasztalt esetek; a kollégák óráin történt hospitálások tapasztalatai; továbbá tanórán kívüli történések. A gyakorlólhelyi kollégákkal (mindenekelőtt az osztályfőnökökkel) történő elbeszélgetések is számos fontos (és részletesen elemezhető) információt szolgáltatottak.

Az esetmegbeszélések során a tanárjelöltek is értékelték egy-egy bemutatott szituációban saját tevékenységüket, szerepüket, az általuk akkor alkalmazott megoldás eredményességét (mindez összevethető volt azzal, hogy később, a történések higgadt és alaposabb átgondolása után mit tartanának célravezető megoldásnak), ezáltal a blokkszeminárium munkája **önértékelésük fejlesztéséhez** is hozzájárult.

A szemináriumvezetőknek előzetes információkkal kellett rendelkezniük arról, hogy milyen megélt szituációk közül lehet majd az elemzés témáit kiválasztani. Ezt az előzetes informálódást szolgálta a hallgatóktól bekérendő házi feladat. Ez minden alkalommal a foglalkozás előtt 5 nappal benyújtandó, a foglalkozás témájához kapcsolódó rövid (2-3 oldalas) esszé volt, melyben a jelölt vázolta az általa bemutatandó és elemzendő eset lényegét, releváns körülményeit.

Az első foglalkozáson **szaktárgyi órák tapasztalatainak elemzésére** került sor. Először minden résztvevő röviden megnevezte a gyakorlatnak helyt adó iskolát és utalt egy szakmailag problémás esetre (amit nagyon jól vagy nagyon rosszul sikerült kezelni) „Gazdasági környezetünk” vagy „Üzleti gazdaságtan” órán. Ezt követően a szemináriumvezetők által kiválasztott három eset részletes szakmai és módszertani elemzésére került sor az alábbi szempontok szerint:

- a szakmai probléma jellege;
- diagnosztizálás: mi lehetett a probléma (félreértés, rossz feladatmegoldás, helytelen tanulói reakció) oka?

- mi volt az alkalmazott kezelési mód?
- a tanár akkori reakciójának eredményessége;
- ha most előfordulna ugyanez vagy hasonló eset, mi lenne az ajánlható reagálás?

A foglalkozás végén a szemináriumvezetők levonták az általánosítható tapasztalatokat, és sor került a következő foglalkozás előkészítésére.

A második foglalkozáson több téma is „terítékre került”: Milyen **tanórán és iskolán kívüli aktivitásokat** alkalmaz az iskola a tanulók közgazdasági szemléletének formálására? Milyen **forrásszerző akciókkal** próbálja az iskola anyagi lehetőségeit javítani? Hogyan segítik ezt a tevékenységet a közgazdásztanárok? Volt-e, vagy jelenleg folyamatban van-e az iskolában valamilyen **pedagógiai kutatás, kísérlet, tananyagfejlesztő** tevékenység?

A szemináriumvezetők minden résztvevőt megkértek arra, hogy számoljanak be az iskola által szervezett szakmai (tanórán kívüli) aktivitásáról. A személyenkénti 10–12 perces elemzés az alábbi szempontok alapján történt:

- az aktivitás jellege (diák vállalkozás, JAM-program, osztálykirándulás, vállalkozás-látogatás stb.);
- az aktivitás szakmai és nevelési céljai;
- a tanulók tevékenysége a bemutatott esetben;
- eredményesség, a pedagógiai-szakmai célok realizálódásának mértéke;
- javaslatok az adott iskolában reálisan megvalósítható további, közgazdasági szemléletformálást elősegítő tevékenységekre.

Ezt követően beszélgetés bontakozott ki az oktatásmarketingről, az iskolákban alkalmazott belső és külső PR-eszközökről, valamint az intézmények forrásszerző akcióiról és ezek eredményességéről.

Végezetül néhány kolléga beszámolt az intézményeikben – pályázati keretben – megvalósuló tananyagfejlesztő tevékenységről.

A blokkszemináriumok mindkét tanévben igen jó hangulatban teltek. Igazi műhelymunka folyt, a valós tapasztalatok megbeszélése izgalmas és tanulságos feladat volt minden résztvevő számára. E foglalkozástípus sikerességét több tényező garantálta:

- ideális volt a létszám (6 fő + 2 szemináriumvezető): mindenki elmondhatta véleményét a témákról, ugyanakkor kellően sokszínű megközelítésben lehetett a kérdéseket tárgyalni;
- a résztvevők ismerték egymást (3 félévet már együtt töltöttek), így kellően elfogadó és közvetlen légkör alakulhatott ki;
- teljes egyenrangúság, valódi kollégális légkör volt jellemző, a szemináriumvezetők is maximális tisztelettel fordultak a résztvevők felé, elfogadva és megbecsülve tapasztalataikat (sok esetben több évtizedes tapasztalataikat, mivel a résztvevők többsége, noha eddig tanári képesítettséggel még nem rendelkezett, de már hosszú ideje tanított szakképző intézményekben);
- a hallgatók blokkszemináriumi tevékenységét nem kell érdemjeggyel minősíteni, így a résztvevők oldaláról nem volt megfelelési kényszer, mindenki valóban a tapasztalatok reális szemléletére és az esetekhez kapcsolódó valódi önreflexióra volt ráhangolva, feszültségmentesen folytak a beszélgetések;
- jó megoldásnak bizonyult a két szemináriumvezető együttes jelenléte
 - egy-egy téma megbeszélése kapcsán egyikük a moderátor, másikuk a megfigyelő szerepét töltötte be; a szerepeket váltogatták;
 - felváltva tartották a részösszefoglalásokat, minden témánál az adott eset kezelésében nagyobb tapasztalattal rendelkező kolléga;
 - a legbonyolultabb helyzetek megítélésekor mindketten véleményt nyilvánítottak, ezzel is biztosítva, hogy többféle releváns álláspont kerüljön bemutatásra.

Összességében tehát elmondható: a blokkszemináriumok maximálisan beváltották a hozzájuk fűzött reményeket; értékes tapasztalatokkal gyarapították mind a hallgatókat, mind a foglalkozásvezetőket.

2013: újabb fordulat a tanárképzésben

2013-ban ismét változott a tanárképzés: megindult az ún. osztatlan képzés. A közismereti szakoknál ez teljesen kiszorította az osztott képzést; ez utóbbiak már csak 2016 őszéig indíthatók. A szakmai tanárképzésben más a helyzet: e szakterületen az osztott és osztatlan képzés egyaránt működik, tartósan. Messzire vezetne a közgazdásztanár-képzés osztott és osztatlan változatának összehasonlítása, az osztatlan képzés működésére irányuló kritikai észrevételek sorolása.

A közgazdásztanár szakmai tanár: tanulóit az üzleti életben való professzionális tevékenységre készíti fel. De nem csak a gazdasági szférába készülő fiataloknak van szüksége gazdasági ismeretekre! Egyéni pénzügyeit mindenkinek tudnia kellene menedzselni! Ez a követelmény a NAT jelenlegi elvárásaiban is megfogalmazódik. Felmerül azonban a kérdés: ki tanítsa a nem szakmai középiskolában felkészülőket? Ki vezesse be a gazdaság világába az általános iskolásokat? Korábban ezt a szerepet szántuk a gazdaságismeret-tanár szakos kollégáknak (emlékezzünk: a szándékok szerint a gazdaságismeret-tanár szak közismereti tanár szak volt!). Jelenleg csak szakmai tanárképzés folyik, így a közgazdásztanár kell, hogy ellássa ezt az általánosan művelő funkciót is! „Kettő az egyben” – mondhatnánk a reklám stílusában. Tény: közgazdásztanárainkat erre a gazdasági szemléletformáló munkára is igyekszünk felkészíteni. Sőt! Arról is próbálunk tájékozódni: a különböző iskolatípusokban tanuló tizenévesek milyen képpel, ismeretekkel rendelkeznek a gazdaság világáról; van-e elköteleződésük a vállalkozói lét irányába? Erről évek óta szisztematikusan ismétlődő kérdőíves felmérés készül, melynek eredményeit kollektívánk időről időre összegzi.⁶³

Terveink szerint ezen kutatás eredményéről összefoglaló tanulmány készül majd, de – mint mondani szokás – ez már egy másik történet!

Konklúzió: Szakemberképzés és tanárképzés

Mint az eddigi „történetmesélésből” kiderült: az EKF Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán a közgazdász-képzés (üzleti szakok) és a közgazdásztanár-képzés egymás mellett él. Megállapítható, hogy a kétféle képzés kölcsönösen támogatja egymást. Miben jelentkezik a képzések kapcsolata, egymásra hatása?

- A BA-képzéseken végzett hallgatóink (a gazdálkodás és menedzsment szakról, valamint az emberi erőforrások szakról) közvetlenül továbbléphetnek a közgazdász tanári mesterszakra (tehát folytathatják tanulmányaikat az osztott szakmai tanárképzésben);
- Az osztatlan közgazdásztanári képzésben részt vevő hallgatóink képzésük szakmai „moduljában” a gazdálkodás és menedzsment, vagy az emberi erőforrások BA szak tanulmányi anyagából 160 kreditet teljesítenek – szakos tanulmányaik nagy részét tehát a közgazdász hallgatókkal együtt végzik;
- A Gazdaságtudományi Intézet oktatói-kutatói kollektívája vesz részt mind a leendő közgazdászok, mind a tanárképzősök oktatásában; ez a humán erőforrás jelenti tehát azt a háttérbázist, ami a közgazdásztanár-képzés szakmai minőségét garantálja;

A személyi és tárgyi feltételek, kapacitások ésszerű kombinálásával és kihasználásával gazdaságtudományi jellegű alapképzéseink és a közgazdásztanári mesterképzés (valamint újabb: az osztatlan közgazdásztanár-képzés) ésszerű és gazdaságos módon megoldható.

⁶³ A gazdálkodói kultúra megteremtése a közoktatásban – régen és ma címmel tartott a témáról előadást kollégánk, dr. Tánczos Tamás a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából, 2013 novemberében rendezett konferencián, az egri főiskolán. (A kutatócsoport tagjai: Csugány Julianna, Hollóné dr. Kacsó Erzsébet, dr. Kádek István, dr. Tánczos Tamás)

Hangsúlyoznunk kell: azért lehet színvonalas közgazdászstanár-képzést folytatni, mert a szakmai háttérbázis a Gazdaságtudományi Intézet működése révén adott. Az intézet személyi állományának szakmai kompetenciakészlete a gazdaságtudományok széles spektrumát lefedi (és tegyük hozzá: közgazdász oktatóink 62%-a tanári képesítettséggel is rendelkezik – kari akkreditációs jelentés, 2014. január 20., 43. o.). Ennek az oktatói gárdának a „karcsúsítása”, oktatói státuszok megszüntetése valamely üzleti alapszaknak az oktatási portfóliónkból történő kihagyásával a közgazdászstanár-képzés alapjait bontaná meg, végső soron a közgazdászstanár-képzés elsorvadásához vezetne.

Képzéseink folyamatosan indíthatók; üzleti szakjaink közül a turizmus-vendéglátás szak keresettsége a legerőteljesebb. A közgazdászstanár szak keresettsége is kifejezetten jónak értékelhető a közismereti tanárszakokhoz képest; mint korábban bemutatott táblázatunkból látható, az évente tanulmányaikat megkezdők (ettől a jelentkezők és a felvettek száma mindig több!) száma az évi megközelítőleg 20 fő körül stabilizálódott. A szakmai tanárszakunkra jelentkezők többsége régióinkból és az észak-alföldi régióból érkezik, de vannak hallgatóink a főváros környékéről is.

Az oktatói állomány is stabilizálódott; a fiatal kollégák tudományos fokozatszerzési folyamata többeknél a végéhez közeledik; mondhatni: „beérnek” az elmúlt évek erőfeszítései. Reméljük, hogy szakjaink, széles képzési portfólióink az átalakuló felsőoktatási „közegben” is tartósan megmarad, és újabb szakokkal (mesterképzésekkel és szakirányú továbbképzésekkel) gyarapodhat. De ezekről az újabb fejlesztésekről majd egy jövőbeni cikk adhat áttekintést.

HIVATKOZÁSOK

DEMETER ANDRÁS – HOLLÓNÉ KACSÓ ERZSÉBET – KÁDEK ISTVÁN – KOVÁCS ENDRE – ZÁM ÉVA (1991): *Gazdálkodási alapismeretek* (Munkatankönyv általános iskolásoknak) Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Eger, 154 oldal.

DEMETER ANDRÁS – HOLLÓNÉ KACSÓ ERZSÉBET – KÁDEK ISTVÁN – KOVÁCS ENDRE – ZÁM ÉVA (1997): *Gazdálkodási alapismeretek. Munkatankönyv 12–16 éves tanulók számára*. Budapest, Magyarországi 4H Klubok Szövetsége, 2. javított kiadás, 147 oldal.

DEMETER ANDRÁS – HOLLÓNÉ KACSÓ ERZSÉBET – KÁDEK ISTVÁN – KOVÁCS ENDRE – ZÁM ÉVA (1997): *Tanári kézikönyv „A gazdálkodási alapismeretek” című munkatankönyvhöz*. Budapest, Magyarországi 4H Klubok Szövetsége, 107 oldal.

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR (2014. január 20.): A 2009–2013 közötti időszakra vonatkozóan, a Magyar Akkreditációs Bizottság számára készített kari önértékelés, Eger

HOLLÓNÉ KACSÓ ERZSÉBET – NÁMOR (KISS) ANNA (2004): *A gazdasági képzés tartalmi és strukturális változásai* (Content and Structural Changes in Business Education) Tudományos és Kulturális Folyóirat Arad-Békéscsaba-Banska Bystrica TSF Békéscsaba 2004 Különszám 95–105. o.

KÁDEK ISTVÁN (szerk.) (1994): *Gazdálkodási alapismeretek oktatása az általános iskolában. Kísérletező iskolák tapasztalatai* Az 1993. december 13-án tartott konferencia anyaga, szerzői kollektíva, Eger.

KÁDEK ISTVÁN (2009): Egy megszűnő tanár-szak (gazdaságismeret), és „fenntartható” tanulmányi *Periodica Oeconomica*, II. évf., május, 56–67. o.

KÁDEK ISTVÁN (2010): Gazdasági tanárképzés Egerben – tapasztalatok és megújulási törekvések. *Periodica Oeconomica*, III. évf., november, 91–102. o.

KÁDEK ISTVÁN – JUHÁSZ ISTVÁN (2014): Kompetencia-fejlesztő módszerek az Emberi erőforrások szakos hallgatók felkészítésében *Munkaügyi Szemle*, 2014/3, 70–78. o.

PAPANEK GÁBOR (szerk) (2007): Gyakorlati vállalkozási ismeretek. PR Editor Kft. ISBN 978-963-06-3711-4

TANÁRI MESTERKÉPZÉSI SZAK (képzési és kimeneti követelmények) – 4. számú melléklet a 15/2006. (IV.3.) OM rendelethez. *Magyar Közlöny*, 2006/36/II. szám